

*Дальський В.Б.**

ФАКТОР ТУРЕЧЧИНИ У СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ ЄС

Політика Європейського Союзу у Середземномор'ї сьогодні переживає черговий етап переосмислення та адаптації до поточних реалій з огляду на події так званої „арабської весни”, що спричинили не лише політичне переформатування внутрішнього устрою низки прибережних держав, а й зміни у системі міжнародних відносин регіону.

Варто зазначити, що такий перебіг подій інститути ЄС зустріли у стані певної ідеологічної стагнації, адже обрана ними модель структурування середземноморського простору, за допомоги так званої цивільної, або м'якої, сили – комплексу факторів невійськового, здебільшого економічного характеру, виявилась малоефективною. Вагомі ринкові, інвестиційні та технологічні ресурси Союзу, що за задумом європейських посадовців мали стати самодостатніми інструментами впливу на країни-партнери, факторами прийняття останніми запропонованих Брюсселем правил гри, цінностей та норм, на практиці показали свою обмежену дієвість, що позначилось на реалізації як багатостороннього проекту Евро-Середземноморського партнерства трансформованого у Союз для Середземномор'я, так і двостороннього формату співпраці у межах Європейської політики сусідства. Таким чином підхід, котрий приніс успіх щодо країн Центральної та Південно-Східної Європи, Балкан, а також почасти щодо держав пострадянського простору, на південному напрямі поки не виправдав очікувань.

Тож, попри амбіційні цілі, що на їхнє досягнення була спрямована діяльність ЄС у басейні Середземного моря останні два десятиліття, результати таких зусиль виявилися досить скромними: ані всеосяжної регіональної зони вільної торгівлі, ані загальноєвропейської зони стабільності та процвітання, ані дієвих інститутів співпраці так і не було створено.

Посадовцями Євросоюзу такий підсумок пояснювався авторитарністю режимів, що панували у більшості держав Південного та Східного Середземномор'я, їхньою недостатньою прихильністю до економічної відкритості, принципів ринкової та політичної конкуренції.

Відповідно до такої логіки, падіння режимів Хосні Мубарака у Єгипті, Бен Алі у Тунісі, а особливо непримиренного опонента європейського впливу на регіон Муаммара Каддафі у Лівії, цілком відповідав інтересам ЄС. Показово, що провідні країни Союзу, попри плідні контакти з наведеними режимами, сприяли їхньому демонтажу, а у випадку Лівії навіть вдалися до військового втручання через механізми НАТО. Отже сучасні тенденції у регіоні дають шанс Європейському Союзу нарешті закінчити свої багатосторонні проекти у Середземномор'ї.

За таких обставин ефективність роботи європейських структур залежить від узгодження інтересів та скоординованості зусиль з усіма вагомими регіональними гравцями, зокрема Туреччиною. З одного боку, ця мусульманська держава є значущим фактором в ідеологічному плані, адже її достатньо плюралістична, хоча і не в усьому тотожна євро-

* політолог II категорії НДЧ Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

пейській, політична та економічна модель являє собою позитивний приклад для наслідування новими владними групами у Єгипті, Лівії та Тунісі. До того ж, виходячи з популярності ісламістських рухів у мусульманських країнах Середземномор'я, наявна при владі у Туреччині орієнтована на релігійні цінності Партія справедливості і розвитку може стати взірцем та моральною підтримкою для помірних ісламістів на противагу радикальним організаціям у регіоні.

Варто також відзначити важливість Туреччини в економічному плані щодо розбудови будь-яких інтеграційних форматів у регіоні з огляду на значний господарський, торговельний та інвестиційний потенціал країни, а особливо щодо започаткування інфраструктурних проєктів. Виходячи з географічного розташування країни, життєздатність кожного проєкту ЄС, що стосуватиметься Східного Середземномор'я, неминуче спиратиметься на транзитні можливості Туреччини.

Важливим фактором для Близького Сходу загалом, та середземноморської його частини зокрема, є військовий потенціал Анкари, що може відігравати стабілізаційну роль у достатньо неспокійному регіоні, починаючи від стримування окремих держав і закінчуючи участю у розв'язанні наявних конфліктів.

З іншого боку, для ЄС, який не може запропонувати Анкарі повноправне членство у середньостроковій перспективі через свої внутрішні проблеми та особливості внутрішньої політики Туреччини, важливо долучити цю державу до своїх проєктів інтеграції у Середземномор'я, убезпечившись від розбудови самостійних від Євросоюзу форматів, складених з мусульманських країн, або ж арабських разом з Туреччиною. Попри недостатню силу таких тенденцій на сучасному етапі, за певних обставин вони можуть сприяти розмежуванню регіону за релігійною та культурною ознаками. Принаймні, активна політика турецького прем'єр-міністра Реджепа Таїпа Ердогана на Близькому Сході та його намагання стати впливовим учасником вирішення Палестинського питання засвідчують значні амбіції керівництва в Анкарі.

Варто відзначити, що нинішня політика ЄС у Середземномор'я, спрямована на перетворення країн регіону на свої сателіти завдяки м'якій силі, іде врозрід з традиційною політикою Туреччини щодо утвердження своєї самостійної і виключної ролі у міжнародних відносинах, адже в разі, якщо стратегія брюссельських структур у регіоні буде успішно реалізована, без набуття повноправного членства у Євросоюзі та без права голосу при ухваленні його рішень країна змушена буде відігравати роль такого самого сателіта, як й інші середземноморські партнери ЄС. Природно, що за таких обставин уряд в Анкарі намагається саботувати як відкрито, так і у непрямий спосіб, будь-які багатосторонні формати регіональної співпраці на основі ініціатив Європейського Союзу.

Показовою є також трансформація політики Туреччини у регіоні 2011 року, коли країна на зміну традиційній для себе ролі посередника, рівнонаближеного до основних регіональних гравців, вдалася до відкритої конфронтації з Ізраїлем та загострення відносин з Республікою Кіпр.

У першому випадку уряд в Анкарі намагається активно протиставити себе Ізраїлю, який ним тепер визначено серед головних загроз на Близькому Сході, та перебрати на себе роль захисника інтересів палестинців, що для будь-якої країни є традиційною складовою політики з утвердження лідерства у арабському світі, який перетворився на поле активної діяльності Туреччини.

У другому випадку уряд Ердогана вдався до погрози використання сили щодо члена Європейського Союзу, а саме Республіки Кіпр, у питанні прав на використання шельфу. Фактично Туреччина виступила проти традиційних принципів розмежування, на основі

яких вже домовилися визнаний міжнародною спільнотою уряд Кіпру та Ізраїль. Характерно, що у подібній ситуації, коли є невирішеним питання визначення меж суверенних прав України і Росії в Чорному морі з метою розвідки і розробки ресурсів морського дна та живих ресурсів виключної економічної зони, Україна, наприклад, також наполягає на тому, що розмежування територіальних морів, континентального шельфу та виключних економічних зон України та Російської Федерації у Чорному морі необхідно здійснити на основі визнаного у міжнародному праві принципу побудови серединної лінії. Зрозуміло, що для Туреччини такий варіант розмежування східної частини Середземного моря не є оптимальним, проте нагнітання обстановки у регіоні військовими маневрами, до яких вдалася турецька сторона, засвідчив, що високопосадовці в Анкарі готові до жорсткого способу обстоювання своїх намірів, навіть, якщо зачіпаються інтереси ЄС.

Наведені моменти свідчать про те, що до сучасної політики ЄС у Середземномор'ї Туреччина є відвертим опонентом, котрий намагається з одного боку на альтернативних засадах солідаризувати позиції мусульманських країн-партнерів Євросоюзу у регіоні, а з другого – нагнітанням військово-політичної ситуації у східній частині Середземного моря змусити партнерів у Брюсселі до врахування своїх інтересів, показуючи, що за наявності регіональних вогнищ протистояння, які є одними з головних причин провалу багатосторонніх ініціатив ЄС у регіоні, Туреччину не варто ігнорувати та тримати за межами Європейського Союзу.